

растение неудържимо напираше да се появи на белия свят и се порадва на златните и животворни лъчи на слънцето. Какво богатство от цъфнали бели, кремави и кичести жълти нарциси! В градината на добрите ни хазаи Фичеви дърветата цъфтяха, а в градината на съседната къща благоухаеше люлякът — весела, радостна, свежа, без да се тревожи за стопаните си, които са я сажали и са се грижили за нея, а сега кой знае къде са!

Сияеше светло ясно утро, а в душата ми беше мрак и скръб. Като вървях по улиците, стъпките ми отекваха по плочниците, често жив човек не се виждаше, сама в пустия град!

Спомням си при зловещия вой на сирените баша ми вземаше малкото куфарче, приготвено от майка ни, съдържащо документи, някои семейни ценности и малко пари и с горчива усмивка казваше: „Кога ли ще ни сгрухат наистина, кога ли?“ И това за съжаление, уви така и стана!

И все пак, които се спасиха от сатанинската въздушна игра на неприятеля, продължиха, разбира се, живота си, макар за някои живот тежък, пълен с неудобства и мъки.

Налагаше се да се справяме с всякакви възникнали след бомбардировките грижи. Трябваше да се съвземем, трябваше да се борим със себе си и с всички неслоди.

Но ето че дойде 9-ти септември и с него дойде и надеждата за мирен, спокоен и по-справедлив живот.

ЗА ЕДИН МЛАДЕЖКИ ЛИТЕРАТУРЕН ВЕСТНИК, КОЙТО НЕ ИЗЛЕЗЕ

ЦАНКО Т. ИГНЕВ

Един вестник, замислен като провинциален младежки орган за литература, изкуство и есперанто, който поради фашистката цензура не можа да стигне до своите абонати и сътрудници, но в тежките предвоенни дни събуди голям ентузиазъм и надежди сред младите литературни творци в страната.

Идеята за издаването на такъв вестник се роди в Ловеч през есента на 1940 г. на една среща в градската градина между Моню Иванов Минев (Момин), тогава студент в Софийския университет, Георги Иванов Нейков (Свежин), Цанко Тодоров Игнев, Петър Цветков Лаловски, ученици в Ловешката смесена гимназия и Иван Влахов, също студент в София.

Тази идея не възникна случайно. Тя беше продиктувана от една обективна потребност, произтичаща от широкото разгряване на младежкия литературен живот по това време в Ловешкия край, а също така и от настъпилата предвоенна стагнация в централния литературен печат. През последните години на четиридесетилетието в Ловешкия край израсна една немалка група млади творчески дарования, покорена от музите на изкуството. Това, от една страна, беше резултат на съществуващите традиции в този край в областта на художественото творчество, а, от друга — една прекрасна форма на борба и възпитание на младото поколение. За това активизиране безспорни заслуги имат изтъкнатите български писатели Иван Мартинов, който ръководеше няколко години литературен кръжок в Ловеч, и Димитър Ангелов, учител в Ловешката гимназия, преведен по наказание. Той създаде в гимназията ученически литературен кръжок, който обедини голяма част от младите прогресивни творчески сили и ги въоръжи със здрава идейно-естетическа концепция. В с. Дойренци, Ловешко, работеше като учител писателят Димитър Аджарски, редактор на в. „Гребен“, орган на провинциалните писатели по това време. В същото село пребиваваше и писателят Паун Генев. Той създаде там младежкия литературен кръжок „Младо село“, в който участваха Георги Иванов Нейков (Свежин), Петър Цветков Лаловски, Тотю Теглийски и др. Кръжокът подготви и издале доста напумялата тогава стихосбирка „Чернозем“, която по-късно беше забранена от полицията, а авторитей — изключени от гимназията. Членът на този кръжок Тотю Теглийски издаде и самостоятелна стихосбирка под заглавие „Парадът на робите“.

В село (сега град) Угърчин се създаде литературна група, която започва да издава към ловешкия провинциален вестник „Народен глас“ своя литературна притурка под название вестник „Друм“. Отделно беше издаден и литературен сборник „Друм“ под редакцията на студента от с. Стояново (тогава Радювене) Илия Ст. Петков. Издадени бяха от този кръжок и някои самостоятелни сборки, като „Откоси“ и др.

В Ловеч беше започнала своята дейност през 1940 г. есперантска издателска библиотека „Есперо“ под редакцията на Цанко Тодоров Игнев и Петър Цветков Лаловски. Библиотеката издаде като свой първи номер книгата „Бай Ганю“ от Алеко Константинов, преведена на есперанто с предговор: „Национален герой ли е Бай Ганю?“ Като втори номер от библиотеката бяха разказите на местния млад писател Иван Иванов (Пидуя), починал от туберкулоза, под заглавие „Недовършената фигура“, с предговор от писателя Марко Марчевски. Подготвяше се за печат и книгата „Букедо“ на есперанто с превод на разкази от Васил Воденичарски, Крум Григоров, Пан Бурянин и др., както и преводът на романа на Гьончо Белев „Бентът трети“.

Растяха и се проявяваха и други писателски сили в града и околната. Завърнал се беше и работеше като застрахователен агент революционният деец Христо Иванов Кърпачев, който беше утвърдил вече своето поетично перо. Провеждаха се и редица литературни четения на писатели от столицата. Идваха писатели като Н. Й. Вапцаров, Васил Воденичарски и др. Георги Бакалов гостува с няколко беседи за Ботев, една от които беше забранена от полицията и той беше екстерниран от града. Много млади дарования сътрудничеа и в централните вестници и списания. Нашироко се разпространяваше и прогресивна литература сред младежите и особено сред прогресивните ученици.

Обединяването на този бурен предвоенен литературен живот в Ловешкия край, неговото ръководство и направляване не можеше да се осъществяват нито от местните вестници, които изцяло бяха върху позициите на фашистката власт, нито от централните вестници и списания, които постепенно започнаха да деформират своето съдържание съответно с изискванията на цензурата. Органът на провинциалните писатели в „Гребец“, освен своята неизяснена идейно-естетическа линия, беше трудно достъпен за начеващи писатели и поети. Местният литературен кръжок, под председателството на провинциалния писател Васил Вишневин, пое линията на естетизма в изкуството. Освен това той фактически попадна в ръцете на една фройдистка група начело с Любен Русев, тогава учител по философска пропедевтика в Ловешката гимназия. Те широко развиваха идеята за психоаналитичната литература. Любен Русев току-що беше издал своята книга за поезията на Хр. Ботев в светлината на психоанализа и работеше върху поезията на П. К. Яворов в същия дух. Членът на същата писателска група Методи Цветнолюбов издаде открито профашистката книга „Поглед към историята“, остро разкритикувана от Цанко Тодоров Игнев в няколко последователни броя на местния вестник „Стремление“. Така че този кръжок с дълбоки революционни традиции фактически деградира и премина в блатото на естетизма.

Съвсем очевидно беше, че е необходим младежки литературен вестник, който да стои твърдо и последователно върху позициите на социалистическия реализъм (или както тогава го наричахме — „нов художествен реализъм“), да бъде идейно издържан и да се списва на високо художествено равнище. Необходим беше младежки литературен вестник, който да обедини и ръководи младите творчески сили в Ловешкия край. Този вестник трябваше да даде трибуна на младите прогресивни писатели, каквато ни беше отказвана почти навсякъде, или ни принуждаваше да правим компромиси, на каквито тогава ние най-малко бяхме склонни.

Идеята за издаването на такъв младежки литературен вестник беше споделена с партийните и ремсковите дейци от града и околната и получи „зелен семафор“ към бъдещата си реализация.

Споделени бяха мисли и с някои известни прогресивни писатели, като Марко Марчевски, Димитър Ангелов, Марин Йонов и др. В тези обсъждания идейната фигура беше Моню Иванов Минев — по-късно първият партизанин в Ловешкия край и партизански поет. В продължение на няколко месеца между него и Цанко Тодоров Игнев се водят интензивна преписка, обмисляха се всички детайли и ходове.

И най-сетне се дойде до окончателното решение: Младежкият литературен вестник да излиза като двуседмична притурка на местния вестник „Стремление“ и да носи названието „БРОД“. Тогава ние съвсем нямахме предвид забранения от полицията „Брод“, редактиран от Сава Гановски. Тук стана просто съвпадение на имената. За отговорник и уредник беше определен Цанко Игнев. Редакцията, ако можеше въобще да се говори за такава, се настани на ул. „Търговска“ (сега „Г. Димитров“) № 183 — домът на Игнев. В редколегиата на вестника влязоха: Моню Иванов Минев, Цанко Тодоров Игнев, Димитър Аджарски, Георги Свежин, Петър Лаловски, Марин Йонов и Грозю П. Грозев, тогава учител по философия в Ло-

вешката гимназия. За консултанти на вестника бяха определени Марко Марчевски и Димитър Ангелов, който вече беше преместен, пак по наказание, в Севлиевската гимназия, където след изключването му се премести и Георги Свежин.

Писателят Марко Марчевски, който в това време беше в родното си село Марча, Дряновско, външно приема тази идея и дава безрезервното си съгласие да участва в редактирането на вестника и да сътрудничи в него. В писмо до редакцията от 24 юли 1941 г. той пише: „Идеята Ви да издавате литературен вестник е похвална. Аз и моите приятели бихме сътрудничили в подобен вестник, ще имате от нас статии на литературни теми, разкази и стихотворения. Лично аз ще мога да Ви дам адреси на настоятели. Подгответе добре издаването му и почакайте до есента.“

Димитър Ангелов в писмо от 14 юли с. г. пише от Севлиево: „Драги Тодоров... имате моята благословия, но доколко мога да Ви бъда в услуга, не зная. На всеки случай посрещам идеята Ви с радост, още повече, че е много навременна. Въпреки всичко трябва да се работи. Ще се постарая да Ви помагам с каквото мога — с материали и абонати. Само че в началото трябва да бъде нещо хубаво — и по вид, и по списване. Твой: Димитър Ангелов.“

Редакцията на вестника разгръна широка пропагандна работа за набиране на сътрудници и абонати. Пусната беше, макар и немного художествено изработена, цикlostилна покана, която беше разпратена предимно на абонатите на в. „Гребец“, на в. „Стремление“ и на есперантската издателска библиотека „Есперо“. Същата беше изпратена и до всички столични и провинциални вестници. Тя имаше следния текст:

Редакция в. „БРОД“, ул. Търговска 183, поч. чекс/ка 38—27, Ловеч

П. Г. „Наскоро започва да излиза в гр. Ловеч младежки литературен вестник „БРОД“ — двуседмичник за литература, изкуство, критика и есперанто. Ще участвуват предимно млади сили със свои стихотворения, разкази и статии. Вестникът ще излиза при близкото сътрудничество на Марко Марчевски, Димитър Аджарски, Димитър Ангелов, Грозю Грозев и други именити наши писатели и обществени дейци, ще се списва предимно в духа на художествения реализъм и ще се стреми да бъде истинско отражение на литературно-културния живот в провинцията. Желаете ли да сътрудничат във вестника и да го получават, да се обадят в редакцията, като изпратят свои материали и суми. Отделен брой — 2 лева. Абонамент за година — 40 лева.“

За отбелязване е фактът, че всички вестници, излизали в провинцията, поместиха съобщението дословно или с малки съкращения: в. „Нива“, в Бяла Слатина, бр. 203/19. VII. 1941; в. „Кубратско ехо“ от 14. VIII. същата година; в. „Лъча“, Пазарджик на 28. VII. с. г. Същият вестник повтори съобщението. Редакторът на в. „Развитие“ в Севлиево заедно със съобщението за излизането на в. „Брод“ собственоръчно пише на бялото поле на 19 юли с. г. следното: „Бяхме дали доста дълга бележка за в. „Брод“. Обаче в последния миг трябвало да се изхвърли нещо, поради много материал и печатарите по невнимание точно тази бележка оставили. Пожелаваме Ви успех. Изглежда че в Ловеч има доста млади сили, които обичат литературата. „Развитие“. По същия начин откликнаха и редица още други вестници от столицата и провинцията. Съобщение помести и в. „Заря“. Те започнаха да изпращат редовно своите броеве на адреса на редакцията.

Съобщението за излизането на вестника като че ли мобилизира всички прогресивни младежи с литературни наклонности и млади есперантисти в страната. То намери отклик и сред прогресивната част на българските писатели. За кратко време в редакцията се набра едно доста голямо количество абонати, а в пощенската чекова сметка запристигах и суми. Сега, като преглеждам старите архиви, оцелели от полицейския обиск, намирам много интересни писма, и то от хора, които действително израснаха върху попрището на изкуството. Пише Милко Андонов от Айтос в писмо от 14 авг. 1941 г.: „Ако наистина вестника е добър и се списва в духа на художествения реализъм, ще Ви пиша допълнително да ми изпращате цяла връзка вестници за разпространяване сред приятели“. От санаториума в Лъджене (сега Велинград) за кратко време болните събират двадесетина абонати и изпращат сумата 300 лева в помощ на редакцията. В заключение на писмото болните пишат: „Желаем успех на вестника Ви и бодрост и вяра на издателите му, за да продължат благородното, подхванато вече дело“. Датата на писмото е 27. VII. 1941 г. От Вишовград ни пише студентът Райко Г. Трифонов: „Зная, че в тревожните и несигурни времена, в които живеем, ни се налага (на читателите) една по-голяма и усилена работа за поддръжка на единствения може би добър вестник. От Ваша страна това, разбира, се е подвиг. За добрата идея Ви поздравявам и Ви пожелавам успех!“

Трудно ми е сега да си спомня броя на получените абонати. Но те не бяха по-малко от 500—600 души. И всички бяха с голяма вяра във вестника. Това беше в периода на вероломното нападение на хитлеристките войски срещу страната на Съветите, на наличието на германски войски в страната и на разбесняла се вече фашистка цензура. Младежите бяха зажаждали именно за такъв вестник като нашия, с аския класови естетически позиции.

В редакцията на вестника на ул. „Търговска“ 183 припращаха и много материали: статии, стихотворения, разкази, съобщения, поздравителни писма от литературни дейци, предложения за сътрудничество и др. Стихотворения ни изпращаха поетите Иван Василев, Тончо Бербаков, Иван Буюклийски, Марин Иванов и др. Три стихотворения ни изпрати и поетът Марий Ягодов от с. Долни Дъбник. Две стихотворения ни изпрати младият поет Цоко Колев (Ц. К. — Елегин) от с. Драгана, Ловешко, след това активен партизанин, и в писмото си желас да стане активен сътрудник на вестника. Буди интерес писмото на младия тогава писател Йордан Н. Милев (Данимил) от гр. Средец (сега Грудово), с което ни изпраща две стихотворения: „Искам да Ви поздравя за това Ваше културно-просветно дело, тъй като „Брод“ ще бъде едно светило на нашата младеж и ще запълни една от многото празнини в нейния живот“. Писмото е датирано от 19. VII. 1941 г. и завършва с пожеланието „Напредък в делото!“

Не по-малък интерес буди писмото на Радой Ралин (Д. Димитров) от Сливен от 30. VII. 1941 г. „Четох съобщението във в. „Тракиец“ за издаването на в. „Брод“. Съобщението, че вестникът ще обедини творците, които желаят да създават ново, реалистично изкуство, може само да ни радва. Остава само да се види, доколко ще успее вестникът.“ Получихме статия от Крум Григоров — „Задачата на писателите от провинцията“, статия с подпис на автора Тр. Ив. Костов под заглавие „Нашият дълг и повеля“, адресирано „към братята по перо“. Материали се получиха и от Иван Северин, Младен Рачев, Владимир Селянов, Петър Стъпов от Търговище, Б. Огнев (Борис Милев) и много други. Свои стихотворения и една литературна критика изпрати и Моню Иванов Минев от София. От Бяла Слатина изпрати кратки разкази Иван Шиваров, автор на току-що излязлата книга „Скици без ретущ“. Написана беше и епиграма на вестника от Ст. Великов, Търговище, която имаше следното съдържание:

...Нека „Брод“ всичко да постигне,
Нека Ловешкия край той да въздигне!

В това време в редакцията на вестника кипи трескава подготовка на първия брой. Нарисувано е от Ц. Т. Игнев и заглавното клише, уредени са подробностите с редактора на вестник „Стремление“ който имаше пък личен интерес от такава литературна притурка в своя вестник: от една страна, да привлече младежи към вестника и организира пласирането му сред младите хора на околната, и, от друга — да конкурира своя съперник в. „Народен глас“, който отдавна имаше такава притурка. Направиха се постъпки пред Дирекцията на печата. Договори се и датата, когато ще излезе първият брой на притурката.

Изготвен е макетът. За мотото на вестника беше поставена мисълта на Асен Златаров „Каквото младите пожелаят, това ще бъде истината на утрешния ден“, под заглавието: „Двуседмичен лист на вестник „Стремление“ за изкуство, критика и есперанто. Редактира комитет. Адрес: ул. Търговска 183, гр. Ловеч.“

За уводна статия на първия брой беше определена статията на непознатия тогава автор Стефан П. Стоянов под заглавие: „Изкуство и живот“. Тя като че ли беше написана специално за първия брой на вестника и точно определяше идейно-естетическата му линия. „Днес, във века на реализма — започваше статията, — на бурния и бърз културен подем, когато целият политико-обществен и стопански живот минава под знака на нови обществени формации, изкуството има свой строго определен път на развитие — пътят на новия художествен реализъм. Да се издига особено сега лозунга „л'ар пур л'ар“ е повече от безсмислено и дори глупаво, тъй като изкуството за изкуството не може да вирее, не носи никакви ценности и не оставя следа.“ Статията завършва така: „Когато изкуството стане широко народностно, когато бъде възплеснение на реалните пружини, що движат живота, тогава то ще даде скъпи и неоценими плодове ще тласне човека към нови хоризонти, към по-щастливи, радостни и човечни бъднини.“

Другата статия, предвидена в макета, беше статията на П. Здравелин „Националното в изкуството“. Тя беше в пълен унисон с времето и продължаваше развитието на идеите за новия художествен реализъм от уводната статия и беше насочена срещу националното предателство на някои български фашизирани литературни дейци.

В макета на първа страница бяха предвидени разказът на Д. Аджарски „Вършачката“, стихотворението на Марин Иванов „Народ“ и скулптурната работа на В. Рачев „Ломджин“. Така се оформи първата страница на първия брой на младежкия литературен вестник „Брод“.

На втората страница бяха предвидени статията на Ив. Влахов „Анатол Франс“, литературната критика на Моно Ив. Минев. В рубриката „Есперанто“ беше предвидена статията на П. Т. Игнев „Опити за международен език преди есперанто“. На тази страница бяха предвидени и най-различни рубрики: книжнина, културен живот, есперантски съобщения, редакционна поща и др. Иска ми се да цитирам запазени извадки из „Редакционна поща“: *Йордан Н. Минев*, гр. Средец, Бургаско: Всичко получено. Ще използваме второто; *Иван Суляов*, с. Галиче, Оряховско — Първото печатано във в. „Заря“, а второто не може да влезе; *Иван П. Славчев*, гр. Ловеч — Хумореската е слаба. Спазвай принципите на художествения реализъм; *Стано В. Навев*, с. Веселиново, Ямболско — Стихотворенията не отговарят на принципите на художествения реализъм. . . , и т. н. В рубриката „Книжнина“ се съобщаваше за излезлите в страната прогресивни книги, някои от които вече ни бяха изпратени като дар на редакцията.

Всичко беше добре премислено и планирано. Начертаната идейно-естетическа линия на вестника беше добре реализирана още в неговия първи брой. Желанието на многобройните ни сътрудници и настоятели беше изпълнено. Материалът беше даден за набор в печатницата на в. „Стремление“. Статите успешно се набираха. Направих и съответни коректури на шпалти. Аз и печатарят станяхме първите и единствените читатели на вестника. След нас в него може би са се взирали само полицейските цензори. Той остана така на шпалти няколко дни, тъй като все още се бавеше фаталното разрешение от Дирекцията по печата. Ясно беше, че закъсняването не е в наша полза, затова написах писмо от името на редактора на вестник „Стремление“ до ловешкия околийски управител. И отговорът не закъсня. Още на следващата сутрин, в началото на работното време пристигна строгото нареждане на Апостоловски — околийския управител — да се спре печатането на вестника и наборът да се разхвърля. Готовите шпалти се иззеха, а също така и оригиналите от статиите. Когато пристигнах към 9 часа в печатницата, Стефан Рясков ме посрещна с една доста комплицирана усмивка. Уж съжалява за нещо много важно, а заедно с това в неговия поглед се четеше удовлетворение и дори надменност, като че ли искаше да каже: „Дечурлига! Искате да ме измамите!“ Но той беше хитър и още с влизането ми в печатницата започна да ми се кара: „Как можахте да направите такава груба грешка. С вашата обява провалихте издаването на вестника. Дирекцията спира вестника и тази сутрин наборите се разпиха по касите.“

Макар че не бях далече от такава мисъл за спирането на вестника от полицията, но все пак твърдо вярвах, че поне първият брой ще излезе, за да регистрира своето съществуване. Вярното е това, че поради неопитност допуснахме нарушение на фашисткия закон за печата, пропагандирахме „Брод“ като самостоятелен вестник и събирахме открито абонати, но това не беше основната причина за неговото спиране, а само мотив. Истинската причина беше политическата и идейно-естетическата насоченост на вестника.

Само десет дни след това бях изпратен далече в Скопие, по-точно на VIII граничен участък на албанската граница, а оттам в Сливенския военно-политически затвор. След арестуването ми много от материалите и документите, свързани с вестник „Брод“, бяха иззети от полицията. Моно Иванов Минев стана първият партизанин в Ловешкия край. Георги Свежин попада в затвора още в началото на 1942 г. В затвора попада и Иван Влахов. Петър Лаловски, изключен от гимназията, става по-късно партизанин в отряд „Хр. Кърпачев“, а Грозю Грозев е уволнен от гимназията и интерниран. Така че цялата редакция с изключение на отделни хора пое пътя на въоръжената борба, за да прокара действителен брод към социалистическото бъдеще на родната.

Така угасна, потъпкано от ботуша на фашистката цензура, едно благородно начинание. Един младежки литературен вестник, плод на неописуем ремсов ентузиазъм и високо излитнали младежки мечти, не можа да достигне до своите абонати и сътрудници. Към тях в. „Брод“ остана дължник. Но за това нека носи отговорност фашистката цензура.

Днес, четиридесет и пет години след неуспешното раждане на младежкия литературен вестник „Брод“, ние, малкото оцелели членове на редакционната колегия, благодарим за доверието и молим за извинение, че не оправдахме надеждите им.